

AVALUACIÓ I DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE. L'EXEMPLE D'UN ORGANISME DE FORMACIÓ (PER A L'APRENTATGE) DINS DEL SECTOR SANITARI, SOCIAL I MEDICOSOCIAL

Hélène Combe. *Sociòloga i politòloga, delegada general de l'Observatori de la Decisió Pública, Avaluació i Desenvolupament Sostenible (Nanterre-Nantes)*

MARC GENERAL

Algunes referències sobre el desenvolupament sostenible

A partir dels anys 70, es van llançar les primeres alertes a nivell internacional: el model de desenvolupament adoptat pels països occidentals al final de la Segona Guerra Mundial que havia demostrat, ja des de llavors, que anava contra el futur dels recursos naturals, era incapaç de limitar els problemes de pobresa, contràriament a les previsions fetes.

Però no serà fins a la fi dels anys 80 i, especialment gràcies a l'informe Brundtland (1987) «el futur de tothom», que no es començarà a debatre la idea d'un nou model de desenvolupament. Vint anys més tard, la presa de consciència s'ha generalitzat tot i que encara no s'han dut a terme gaires accions en aquest sentit. Tot i això, la urgència d'una acció «sostenible», és a dir, «*de respondre a les necessitats actuals de les poblacions, tot començant per les poblacions més necessitades, i de vetllar per permetre a les generacions futures la satisfacció de les seves necessitats*», s'ha constatat avui dia de manera consensuada.

Actualment, hi ha quatre reptes que exigeixen la nostra mobilització, des de l'escala local («*l'escala més pertinent perquè és en aquest nivell que podem transformar els comportaments, les pràctiques de producció i de consum...*», Brundtland 1987), fins a l'escala mundial:

Conferència
pronunciada en el
4t Seminari d'Avaluació
Educativa (Barcelona,
12 de novembre de
2007)

El desenvolupament sostenible té com a objectiu permetre l'harmonia entre els humans i la natura (Comissió mundial del desenvolupament sostenible, 1988)

- Lluitar contra l'efecte hivernacle «excessiu» i protegir els recursos naturals (biodiversitat, aigua, aire...).
- Construir noves solidaritats¹ i reconèixer la diversitat cultural com a primer patrimoni de la humanitat (Agenda 21, 2004).
- Reconsiderar la riquesa (nous indicadors), diversificar i qualificar l'economia posant-la al servei d'un contracte de societat.²
- Renovar la democràcia representativa, reinventant el debat públic i tenint com a objectiu la coproducció de l'ajuda per decidir.

A partir d'aquí, es pretén integrar les problemàtiques dins de l'acció diària. Pel que fa a l'avaluació, cal que tingui èxit la interacció entre les quatre dimensions del desenvolupament sostenible:

■ **L'economia plural i responsable:** l'acció econòmica ha de recolzar-se en el principi de responsabilitat social i mediambiental, i cercar l'articulació i complementarietat de l'economia de mercat lucrativa i la no lucrativa —en qualsevol cas, generadora de plusvàlues socials—, l'economia pública, l'economia de reciprocitat (donació, intercanvis de competències, mutualització dels mitjans...).

■ **El medi ambient:** preservació de l'entorn de vida, promoció de la salut, protecció dels recursos naturals...

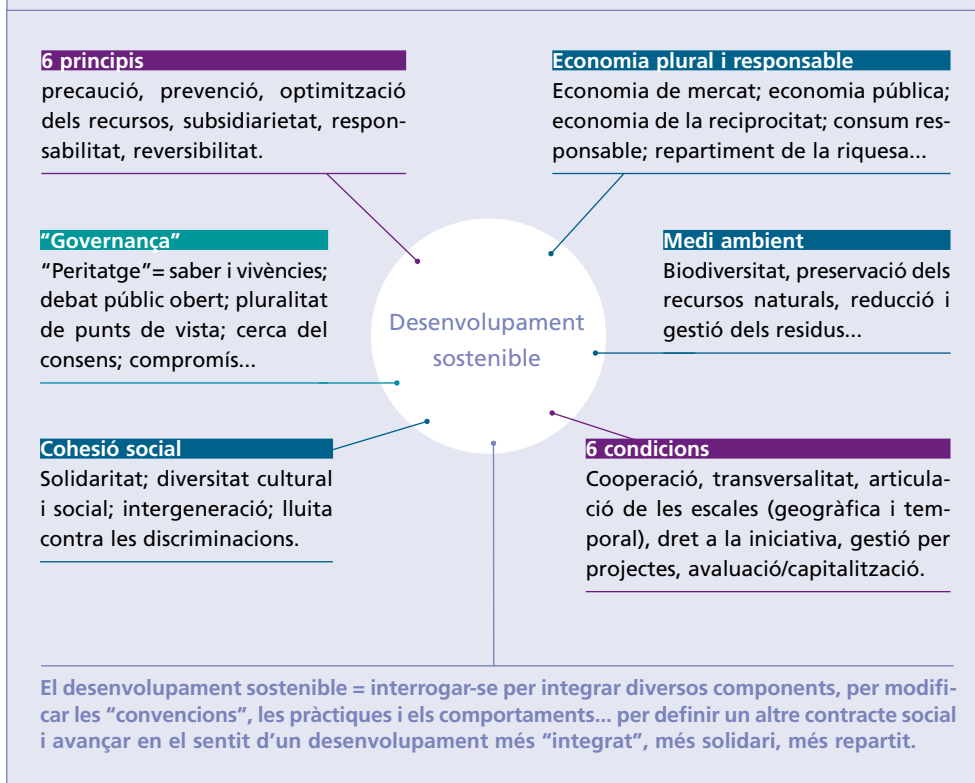
■ **La cohesió social:** diversitat cultural i social, solidaritat (entre generacions, entre grups socials, entre territoris...), lluita contra les discriminacions, conciliació de la vida familiar i laboral...

■ **La governança:** nova referència a la valoració (els coneixements tenen el mateix valor, tant si provenen del saber com de l'experiència), debat públic, construcció de consens (fent aparèixer els acords i els desacords), repartiment dels compromisos...

¹ «Solidaritat = allò que fa societat», Petrella 2003.

² «οικονομία» = «administració de la casa». L'economia s'ha creat per estar al servei de les nostres petites cases i de la gran casa (Terra) i no pas per ésser un fi en si mateixa.

Quadre 1 ■ El desenvolupament sostenible. Resum

Alguns apunts sobre l'avaluació de les polítiques públiques

A diferència dels països anglosaxons, a França les pràctiques de l'avaluació en general, i de l'avaluació de les polítiques públiques en particular, són encara difícils de distingir. La cultura de posar notes, ben arrelada dins del sistema educatiu, genera idees preconcebudes que fan confondre l'«avaluació» amb el «control i judici» i traven la mobilització dels actors en els processos avaluadors.

En conseqüència, és més gran el repte d'aconseguir fer conèixer les vies d'avaluació emprades des de fa diversos anys en les cooperacions europees, que proposen un apropament des de tres punts de vista:

- **L'avaluació de la gestió, per acompanyar el desenvolupament del projecte**
= una avaluació directament útil per a l'acció, al més a prop possible del lloc concret

= que permeti als actors afectats gestionar les informacions necessàries per millorar les seves intervencions, fer evolucionar les seves pràctiques...

■ **L'avaluació pluralista, que permet creuar els punts de vista**

= una mirada pluridisciplinar, que tinguí en compte els diversos tipus de coneixements i d'opinions, creuant els punts de vista de tots els qui hi participen
 = la construcció d'una xarxa per a l'experiència dels coneixements i les vivències (es deixa de banda la idea d'oients externs, que no aporten neutralitat!)
 = les aportacions qualitatives i quantitatives

■ **L'avaluació democràtica, per fer intercanvis i informar la ciutadania**

= accessible al màxim nombre de persones, que sigui llegible (que parli a la gent i de la gent)
 = comparativa en el temps, i no tant d'organització a organització

En el sector sanitari, social i medicosocial, sector d'activitat de l'organisme de formació al qual fem referència en aquest article, la Llei francesa va imposar el 2002 la realització d'una avaluació en cada organització afectada. La Llei, que té com a objectiu la renovació del sector, preveu dos períodes d'avaluació: el primer sorgeix d'una autoavaluació compartida (segons els tres punts de vista acabats d'esmentar), mentre que el segon correspon a una auditoria (els parlamentaris francesos tornen als costums nacionals de posar nota!).

L'avaluació ha de ser directament útil per a l'acció, pluralista (amb una mirada pluridisciplinar) i democràtica: ha de permetre els intercanvis i la informació a la ciutadania

Per acompanyar la implementació dels processos avaluadors, el Consell Nacional de l'Avaluació Social i Medicosocial francès (actualment dissolt i substituït per una Agència de l'Avaluació) va determinar sis objectius per a l'avaluació:

1. Fer evolucionar les pràctiques i les competències (revisar de nou les pràctiques i les condicions de la renovació, diagnosticar-ne els punts forts i les dificultats, definir les condicions de la professionalització dels actors i de les organitzacions...).
2. Produir coneixements que ajudin a la presa de decisions.
3. Renovar el diàleg (entre els dirigents, els professionals, els usuaris, els mandataris, els socis...).
4. Valorar l'acció duta a terme (fer-la llegible, argumentar).
5. Adaptar-se a les evolucions de les necessitats socials i aprendre a anticipar-s'hi.
6. Interpel·lar els responsables públics (autoritats de l'administració, parlamentaris...) per contribuir a l'evolució del sector.

En cap moment, però, i malgrat l'augment de la presa de consciència, les orientacions legislatives no han integrat l'exigència del desenvolupament sostenible com a part important de l'avaluació esperada. En canvi, els consells regionals (segona autoritat francesa organitzadora de la formació professional com a conseqüència del procés de descentralització) inscriuen a poc a poc aquesta dimensió en els seus plecs de condicions. És per aquesta raó que l'organisme francès de formació ALTERNANTES ha decidit fer-se càrrec de manera simultània de la doble problemàtica de l'avaluació i del desenvolupament sostenible.

Avaluació i desenvolupament sostenible: algunes claus

Si l'avaluació de les polítiques públiques continua essent a França un camp on cal invertir, què no hem de dir de la relació entre l'avaluació i el desenvolupament sostenible! L'articulació entre aquestes dues nocions és molt recent a escala mundial (data de la segona meitat dels anys 90). Les experiències, per tant, encara no són gaire nombroses. I la majoria es basen en els aspectes mediambientals.

Des de la dècada dels 90 s'aplica el desenvolupament sostenible a l'avaluació, sobretot en els aspectes mediambientals

Dins del camp de l'avaluació del desenvolupament sostenible, hi ha dues concepcions que s'enfronten:

Concepció 1

Consisteix en la normalització, amb molts indicadors, i en el principi ja anunciat d'una reproducció de la gestió d'acció en acció, de territori en territori.

- **Avantatges d'aquest enfocament:** transferència teòricament senzilla, possibles comparacions a priori.
- **Dificultats de la posada en marxa:** funciona a ritme lent; impossibilitat de mobilitzar els mateixos indicadors a escales diferents (p. ex., només el 10% dels indicadors «sostenibles» identificats per l'Organització de Nacions Unides són explotables a nivell nacional, i encara menys ho són a nivell local); negació de situacions reals i de nivells d'esforç de vegades molt diferents per obtenir el mateix resultat.
- **Condicions de la gestió:** peritatge tècnic especialitzat, dades molt especialitzades tècnicament, una postura de fet no accessible per a la majoria.

Concepció 2

Consisteix en l'adaptació de les eines a les necessitats dels projectes, que s'han de concebre amb els mateixos actors.

- **Avantatges:** responsabilització de les diferents parts que hi participen; llegibilitat real per part de la majoria de gent; vinculació directa entre les realitats del territori (de l'organització), l'objectiu del projecte i els indicadors de seguiment; possibilitat de construir indicadors innovadors.
- **Dificultats:** la necessitat d'argumentar la justificació d'aquest enfocament específic (no «científic»); el temps que cal per a la difusió de les pràctiques avaluadores entre la majoria de gent.
- **Pluralitat dels actors mobilitzats**, cosa que garanteix la diversitat de punts de vista i l'exigència; mobilització de «persones de relleu» per transferir (efecte de «bola de neu»); obligació de tenir en compte les qüestions «externes» (els impactes de la nostra acció sobre els altres) i la millora en el temps.

L'organisme ALTERNANTES ha adoptat aquesta segona postura.

Atenció: L'avaluació respecte al desenvolupament sostenible no substitueix la resta d'avaluacions (ex. resum d'activitats...). Té com a objectiu permetre la verificació de com una organització, un projecte... han aconseguit produir plusvàlues socials, participatives, mediambientals, econòmicament responsables (o si, al contrari, posen de manifest les mancances en aquests camps).

El **quadre núm. 2** mostra alguns exemples de diferents aspectes que l'avaluació respecte al desenvolupament sostenible permet d'atènyer per part d'un organisme de formació.

Quadre 2 ■ Els diferents aspectes de l'avaluació respecte al desenvolupament sostenible per a un centre de formació per a l'aprenentatge

■ L'activitat de l'organisme de formació

(la coordinació pedagògica i el suport als itineraris de formació dels joves i del professorat)

- **Cohesió social:** p. ex. ¿Com es garanteix la diversitat social i cultural a les promocions d'aprenents d'educadors?
- **Economia plural:** p. ex. ¿La realització d'actes pedagògics aconsegueix crear una xarxa entre l'economia comercial (venda de la formació), l'economia pública (intervenció dels organismes locals) i la reciprocitat (optimització dels mitjans entre els organismes de formació i els empresaris...)?
- **Entorn:** p. ex. ¿Com afavoreix l'organisme la mobilitat sostenible (alternativa al cotxe) dels aprenents, del professorat, dels formadors... durant el curs pedagògic?
- **Governança:** p. ex. ¿Quin espai es dóna als diferents sectors que intervenen en el procés pedagògic (elaboració, realització, seguiment/avaluació...)?

■ El funcionament intern de l'organisme de formació

(governança associativa, paper de l'empresari i del consumidor)

- **Economia plural:** p. ex. ¿Les pràctiques de compres (de serveis, de productes...) de l'organisme integren els principis ètics (responsabilitat social de les empreses mobilitzades, ecoproductes, productes sorgits del comerç just...)?

■ Arrelament territorial

- **Governança:** ¿En quins llocs el centre de formació es fa visible de manera transparent als diferents actors del territori?
- ...

L'EXPERIÈNCIA D'ALTERNANTES, ORGANISME DE FORMACIÓ

Context de l'acció

El centre de formació professional per a l'aprenentatge ALTERNANTES intervé en l'àmbit social per preparar els joves per a l'obtenció del diploma d'educador especialitzat (que més endavant també es donarà en el sector sanitari i el medicosocial).

A l'època del llançament del treball sobre l'avaluació, l'organisme feia divuit mesos que existia. Es va crear a partir d'una col·laboració inèdita a França dels empresaris dels àmbits social, sanitari i medicosocial de la regió País del Loira i els organismes encarregats de la formació de treballadors socials.

És un treball original perquè es basa en la idea d'un establiment «a fora», és a dir, que no imparteix els ensenyaments ell mateix sinó que organitza la coordinació pedagògica i logística dels diferents centres de formació que existeixen de manera autònoma, les empreses socials i els establiments públics.

El centre de formació professional ALTERNANTES, de la regió País del Loira, es va crear amb la col·laboració dels empresaris i els organismes encarregats de la formació

Com hem dit, ALTERNANTES es va llançar a l'avaluació del desenvolupament sostenible per respectar les exigències de la Llei de 2002 i també per respondre al plec de condicions definit pel Consell Regional del País del Loira (obligació d'escriure els projectes estratègics incloent-hi l'avaluació i mostrant els vincles que té amb el desenvolupament sostenible).

El treball que s'ha de realitzar comprèn dos aspectes: la relectura del funcionament de l'activitat pedagògica respecte al desenvolupament sostenible (avaluació a posteriori); la definició dels contorns metodològics i dels criteris d'avaluació d'un nou projecte de desenvolupament que inclogui explícitament les dimensions «sostenibles», el funcionament intern i l'arrelament territorial del centre.

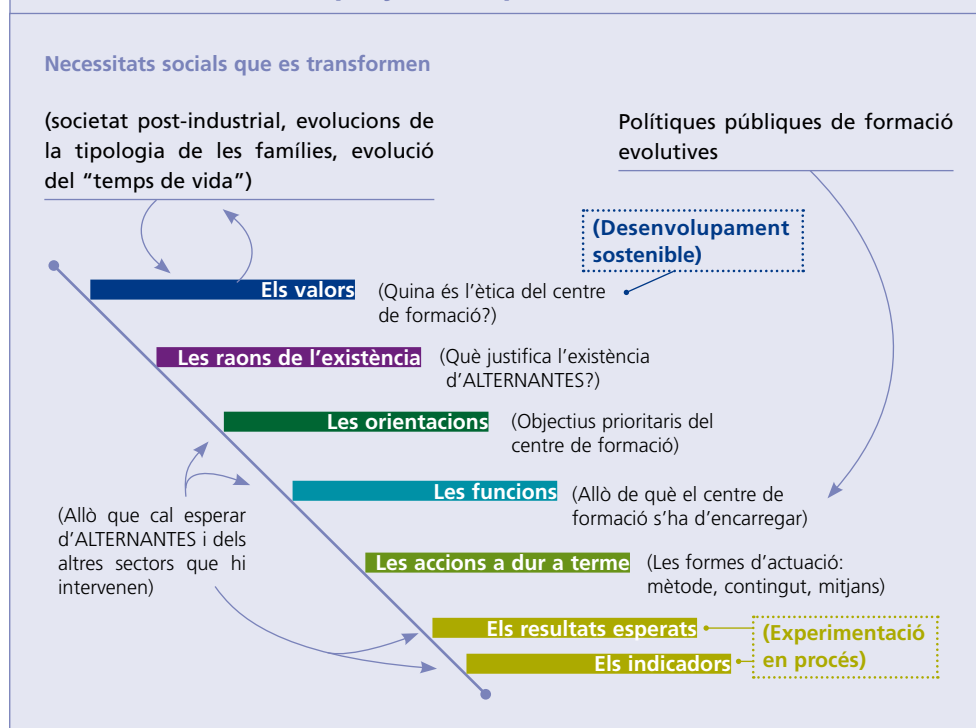
Quadre 3 ■ ALTERNANTES i l'avaluació respecte al desenvolupament sostenible – 2005/2011

Contingut i evolució del projecte d'ALTERNANTES mitjançant la gestió de l'«avaluació i el desenvolupament sostenible»

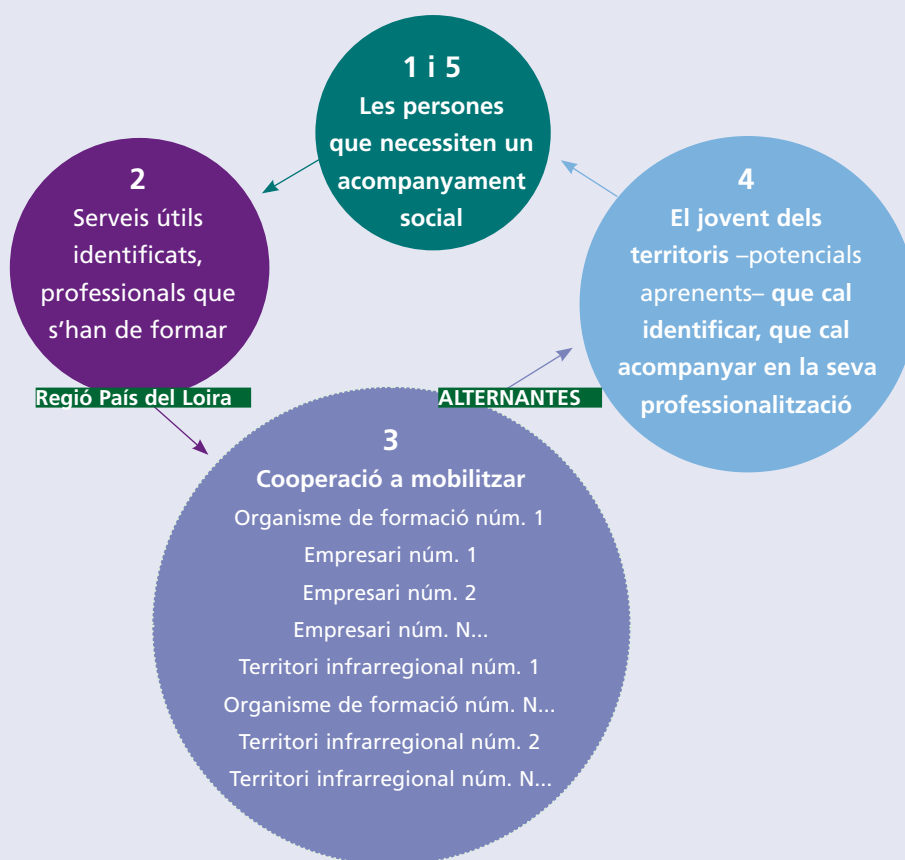
Per construir la seva avaluació en el desenvolupament sostenible, ALTERNANTES ha hagut de tornar als seus fonaments i reformular els seus valors i la seva raó de ser per afinar les seves orientacions i funcions. Un cop fet això, s'ha pogut passar a les accions que s'han de dur a terme, als objectius que tenen i, finalment, a dibuixar els resultats i els indicadors que s'han d'obtenir (aquesta feina s'estava desenvolupant en el moment de la meua intervenció al 4t Seminari d'Avaluació Educativa de Barcelona).

Quadre 4 ■ La gestió realitzada (a posteriori; i per incloure-la en un projecte: a priori)

La feina duta a terme ha permès posar de relleu que ALTERNANTES havia de confirmar la qüestió de «l'harmonia territorial» i de la «cohesió social» com a punt central de la seva acció. També sembla que el paper més rellevant de l'organisme era la «coordinació/mediació» entre els actors; el seu objectiu inicial i últim era el de respondre les necessitats de les poblacions de la regió País del Loira.

Quadre 5 ■ La qüestió de l'harmonia territorial i la cohesió social en el centre del procés ALTERNANTES. Un paper de coordinació/mediació al servei de les poblacions de la regió País del Loira

Vegem ara allò que hem buscat, allò que el treball d'ALTERNANTES ha produït, en tres punts.

■ **Punt 1: ¿Quines són les raons d'ésser d'ALTERNANTES (allò que justifica la seva existència)?**

- Trobades de les poblacions del País del Loira i dels territoris de la regió.
- Trobades **del jovent** en general i, en particular, del jovent del País del Loira.
- En els entorns professionals (empresaris de l'economia social i del sector públic, assalariats dels establiments).
- En l'aparell regional de formació.

Com a exemple:

- Proposar a tots els joves una via complementària per a l'accés a la qualificació i contribuir a l'augment del nombre de formacions (accessible per concurs).
- Incitar els joves **avui poc presents** en determinades formacions medicosocials, sanitàries i socials (ex. persones discapacitades, joves immigrants o que provenen d'un entorn popular...) a considerar el sector com un entorn que tenen obert i a integrar en les seves vides la formació per a l'aprenentatge.
- Organitzar l'accés a un contracte de treball i a nous recursos (competències, xarxa professional i social, coneixement de l'empresa social o pública, remuneració...).
- Oferir als joves la participació activa en un projecte associatiu de direcció vinculat a les evolucions de la societat (obertura de les instàncies de debat i de decisió del centre de formació).
- Acompanyar els joves en la construcció de col·laboracions per afavorir l'accés a pràctiques o a viatges d'estudis a l'estranger.

■ **Punt 2: ¿Quines són les prioritats d'ALTERNANTES?**

- Prioritat 1 – Diversificar i amplificar l'aprenentatge en el sector sanitari, social i medicosocial, participant en el desenvolupament sostenible dels territoris de la regió.
- Prioritat 2 – Afavorir la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'aprenentatge i a la feina en el sector sanitari, social i medicosocial.
- Prioritat 3 – Promoure de manera àmplia l'aprenentatge dins l'entorn professional i mantenir les estructures d'empresaris en les seves funcions d'aprenentatge i formació.
- Prioritat 4 – Ampliar la col·laboració al voltant del projecte i organitzar la distribució entre tots els sectors que hi intervenen.

Dimensions que falten segons l'anàlisi a posteriori (exemples):

- La necessitat d'una xarxa del territori regional (recerca d'empresaris i de centres de formació en els diferents emplaçaments i d'ajuda a la mobilitat dels joves).
- La importància d'un treball de recerca/mobilització de tot tipus de joves («anar a buscar-los allà on són»).
- La pertinència de la posada en marxa de mòduls pedagògics transversals entre diverses filials de formació (per afavorir l'adquisició d'una cultura interprofessional indispensable per a una acció eficaç en l'entorn sanitari, social i medicosocial).
- L'exigència de la presa en consideració de les diferents «parts implicades», de la invenció de llocs de debat oberts, de l'obertura d'instàncies de decisió.
- La necessitat de formalitzar la responsabilitat social i mediambiental del centre de formació ALTERNANTES (i dels col·laboradors que mobilitza –organisme de formació, empresaris).

■ Punt 3: ¿Quines són les funcions d'ALTERNANTES?

- L'animació i la coordinació de totes les parts implicades.
- La prospecció de la cooperació, la informació i la comunicació.
- La participació en l'acompanyament pedagògic dels aprenents, del professorat per a l'aprenentatge, de les organitzacions voluntàries d'empresaris.
- La gestió pedagògica de les (futures) **cartes de compromís recíproc per a la formació i el desenvolupament sostenible**, i el suport a les parts implicades per tal que aconseguixin posar-se en marxa (responsabilització de cadascú respecte de la cooperació i el desenvolupament sostenible).
- La gestió administrativa (seguiment del procés de qualificació del professorat per a l'aprenentatge, contractes d'aprenentatge...).
- La gestió financera (especialment el rol de relleu entre els qui financen, els organismes gestors de la formació professional... i els centres de formació que imparteixen els mòduls).
- La vigilància de la prospectiva i el desenvolupament, l'avaluació... en contacte especialment amb tots els actors que existeixen en l'entorn professional i a nivell de les eines regionals de seguiment.

Allò que el “desenvolupament sostenible” ha fet aparèixer (de manera notable) o ha contrastat:

- La importància de les funcions de mediació entre els actors, de suport a la innovació.
- La importància de la vigilància activa i de la prospectiva.
- La necessitat d'ALTERNANTES d'assumir un paper “d'exemple” per avançar envers el desenvolupament sostenible.

L'APARICIÓ DE NOUS RESULTATS I INDICADORS, INÈDITS FINS ARA EN EL SECTOR SOCIAL

L'avaluació respecte al desenvolupament sostenible ha posicionat de manera clara la recerca d'indicadors en el registre dels «indicadors de resultats» i dels «indicadors d'impacte»³.

El que és nou per a l'organisme de formació és prendre en consideració no només la seva activitat directa (difondre la formació), sinó també introduir els impactes indirectes (allò que la formació aportarà a les poblacions locals que tindran a prop els professionals més qualificats, preparats per a l'evolució de les necessitats de la societat). Vegem-ne alguns exemples:

■ **Prioritat 1:** Diversificar i amplificar l'aprenentatge en el sector sanitari, social i medicosocial, participant en el desenvolupament sostenible dels territoris de la Regió.

Exemple:

- Dur a terme, en col·laboració amb tots els centres de formació implicats, la posada en marxa dels mòduls de formació entre filials per a l'adquisició d'una cultura comuna operativa del desenvolupament sostenible aplicat a l'acció sanitària, social i medicosocial.

Indicador de resultats (des de 2008): part dels alumnes i estudiants en pràctiques que han tingut accés a aquests mòduls entre filials (+ 50% el 2008 pel que fa als educadors especialitzats, els assistents socials i assistents familiars formats al País del Loira).

³ Els indicadors de situació i d'estat d'avançament no són especialment pertinents aquí.

Indicador d'impacte: millora de la comprensió de l'activitat d'altres professionals (mitjançant una enquesta de qualitat en els organismes d'empresaris associats des del 2007, i després amb una enquesta comparativa amb la intervenció dels joves formats a partir del 2009).
(provisional)

■ **Prioritat 2:** Afavorir la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'aprenentatge i al treball en el sector sanitari, social i medicosocial.

Exemple:

- Trobar, mitjançant la mobilització dels col·laboradors, els mitjans per facilitar l'accés financer dels joves amb recursos monetaris escassos a les formacions preparatòries i a la inscripció als exàmens de selecció (p. ex. beques específiques, préstec al 0% d'interès reemborsables en diversos anys...).

Indicador de resultats (des que ha començat el curs 2007-2008): existència efectiva de dispositius d'ajuda per a l'assumpció financera de les formacions preparatòries i per a la inscripció als concursos.

Indicador d'impacte (a partir del 2009): supressió progressiva de l'obstacle financer per a l'accés a les formacions preparatòries i als exàmens de selecció (enquesta anual als estudiants de batxillerat i a les agències de col·locació. L'any 2012 no hi haurà cap jove penalitzat per qüestions financeres).
(provisional)

■ **Prioritat 3:** Promoure de manera àmplia l'aprenentatge en l'entorn professional i mantenir les estructures d'empresaris en les seves funcions d'aprenentatge i formació.

Exemple:

- Organitzar i animar una xarxa de professorat d'aprenentatge del sector sanitari, social i medicosocial a escala del País del Loira (o potser més gran, si aquesta ampliació sembla adequada).

Indicador de resultats (des que ha començat el curs 2007-2008): existència d'una xarxa de professorat per a l'aprenentatge d'un sector, amb la mobilització efectiva de com a mínim el 60% dels assalariats implicats.

Indicadors d'impacte (a partir del 2009):

- Participació activa del professorat per a l'aprenentatge en l'evolució dels programes pedagògics, mitjançant la seva presència en les comissions d'enginyeria, per una millor adaptació a les necessitats actuals de la societat (enquesta de satisfacció als aprenents sobre el contingut de la formació i sobre l'impacte en termes d'accés a la feina).
- Adaptació efectiva de l'acció dels aprenents a les necessitats de les persones acompanyades (enquesta de satisfacció als usuaris).
(provisional)

■ **Prioritat 4:** Ampliar la cooperació al voltant del projecte i organitzar-ne la gestió amb totes les parts implicades.

Exemple:

- Elaborar una carta de compromís recíproc per a la formació i el desenvolupament sostenible.

Indicador de resultats (des que ha començat el curs 2007-2008): existència de la carta de compromisos i signatura pel conjunt de les parts implicades.

Indicadors d'impacte (a partir del 2009):

- Posada en marxa d'un procés de compra responsable dins dels organismes de formació i de les empreses socials compromeses en la cooperació ALTERNANTES (50% el 2009, després progressió).
- Compromís efectiu dels aprenents i dels representants dels usuaris a instàncies d'ALTERNANTES.
(provisional)

ALGUNES CONCLUSIONS (PROVISIONALS)

Acaba la gestió de l'elaboració del mètode d'avaluació i, a partir d'aquí, es poden extreure algunes lliçons sobre la seva aportació. D'una banda, a nivell de continguts de la formació i, de l'altra, en termes del funcionament i de l'activitat de l'organisme ALTERNANTES.

D'aquesta manera, constatem:

■ Una nova manera de tractar la formació professional, tenint en compte en igualtat de condicions els coneixements dels formadors, però també els del professorat i els de les organitzacions per a qui treballen, i també les competències personals de cada aprenent... en l'ensenyament i les eines pedagògiques.

■ L'emergència d'una nova exigència en relació amb els referents de formació, és a dir, l'adaptabilitat i la flexibilitat, indispensables per integrar l'evolució de les necessitats de la societat a mesura que apareixen. Sense dubte, caldria plantejar-se la introducció (en aquest cas, en les professions sanitàries, socials i medicosocials) del desenvolupament sostenible com a fil conductor dels referents i d'emmarcar-los en dos contextos: d'una banda, les competències que formen part de la base de la professió i, de l'altra, les competències que permeten l'adaptabilitat a l'evolució de les necessitats.

■ La incorporació d'un nou informe de responsabilització individual i col·lectiva de les diferents parts implicades.

■ El posicionament de l'avaluació des de quatre eixos:

- La funció pedagògica de la formació (accés a les competències, a la titulació i al lloc de treball).
- L'evolució de les respostes aportades a les poblacions del territori, tot esperant un acompanyament social.
- La transformació de les pràctiques de col·laboració entre els organismes de formació i els empresaris.
- L'evolució de les col·laboracions en els territoris (especialment en informar a les comunitats, en rendir comptes a la societat local...).

La formació professional ha de manifestar adaptabilitat i flexibilitat, si vol integrar l'evolució de les necessitats de la societat a mesura que apareixen

Referències bibliogràfiques

AGENDA 21 (2004). *Agenda 21 de la Cultura. Un compromís de les ciutats i els governs locals per al desenvolupament cultural*. (signat per l'ONU, l'UNESCO i les ciutats i els governs locals units). Institut de Cultura de Barcelona, Barcelona, 7 i 8 de maig de 2004.
<http://www.agenda21cultura.net>

BRUNDTLAND, G. (1987). *El nostre futur comú*, informe elaborat per la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament (comissió Brundtland).

PETRELLA, R. (2003). *Il bene comune. Elogio della solidarietà*. Diabasis.